

Bärthel-slægten i Sandkærgårde og kartoffeltyskerladen

Af Inger Merstrand, Lokalhistorisk Arkiv i Karup oktober 2013

Sandkærgårde består kun af to gårde, der ligger ensomt og afsides side om side for enden af en lang grusvej, godt 2 km. fra Grønhøj og omgivet af vidtstrakte marker. Her kommer ingen uden at have et ærinde.

Gårdene blev udflyttet fra Grønhøj for 220 år siden af den tyske kolonist, Jacob Bärthel. Han og hans kone, Maria Magdalena, indvandrede til Danmark fra Rhinegnene for at opdyrke Alheden, hvortil de ankom i 1761. De var begge veloplyste og talte både fransk og tysk, og overleveringen fortæller, at de udvandrede, fordi hun var blevet frugtsommelig, før de blev gift. Det var så stor en skam dér på egnen, at de aldrig ville blive regnet for noget. Den 21. oktober 1763, altså for præcis 250 år siden, fik han fæstebrev på en gård i Grønhøj. Maria Magdalena døde omkring 1780, men Jacob giftede sig igen, og da han havde fået fæstebrev på endnu en gård, flyttede han begge gårde ud på heden øst for Grønhøj i 1793. Byen hed dengang Frederikshøj, og udflytterstedet bliver i folketællingen benævnt Øster Frederikshøj. Senere fik det navnet Sandkærgårde, og de to gårde blev derfor kaldt Øster Sandkærgård og Vester Sandkærgård.

Bärthel-slægterne og Sandkærgårde

De første år drev Jacob selv jorden og boede på den vestre gård, mens den anden var udlejet uden jord. Jacob fik i alt 14 børn, og i 1805 blev gårdene overtaget af to af hans sønner. Andreas fra første ægteskab overtog den østre og Daniel fra andet ægteskab den vestre. Andreas ved vi ikke meget om, men Daniel var en anset og velstående mand, som både blev sognefoged og lægdsmand, og han fik en meget dygtig kone, der bl.a. kærnedede smør og solgte det på torvet i Viborg. I århundreder fulgte den ene Bärthel den anden som ejere af de ensomt beliggende gårde indtil 1937, da Vester Sandkærgård blev overtaget af en datter og svigersøn, Ingvard Nielsen. Han var også en Bertel, men på moderens side. Hun var født på Øster Sandkærgård, og han boede på gården hos sin morfar, fra han var 9, til han var 20. Da han overtog Vester Sandkærgård, var laden den eneste bygning, der - kun lidt ændret - stod tilbage fra 1793. Det oprindelige stuehus var nedbrændt sidst i 1800-tallet, og i stedet var opført et stuehus af kampesten. Ingvard byggede ny lade og kostald og fik indlagt el, lys og kraft, men den gamle kartoffeltyskerlade fik lov at stå og blev bygget sammen med en af de nye længer.

En ejer med mange børn og en forfalden gård

På arkivet findes en beretning om et besøg på gården i 1920. Ejeren hed dengang Daniel Bärtel. Han havde været gift 3 gange og fik i alt 31 børn, hvoraf en del dog døde som små. Gården så forfalden ud. Der var ingen brolægning på gårdspladsen, kun en smal gang langs stuehuset, mens resten var fyldt med gammelt affald. Der var heller ingen have eller hegn, kun en lav jordvold i en firkant omkring gården med nogle få kartoffelplanter ragende op over ukrudtet på den sydlige side af gården. Der var ikke så meget som et træ til at læ eller bare en enkelt blomst. Den nærliggende Øster Sandkærgård så anderledes hyggelig ud med træer og læbælter omkring gården og en have, omgivet af et gærde, foran stuehuset, der var lige så gammelt som laden på den vestre gård.

Planer om flytning af kartoffeltyskerladen

Der har i mange år været tale om at flytte og bevare den gamle lade, som også var kostald, indtil Ingvard byggede nye udlænger. Allerede for 75 år siden var der planer om at flytte både laden og nabogårdens stuehus, de eneste tilbageværende kartoffeltyskerbygninger. Men for stuehusets vedkommende er det for længst for sent. Det endte som en hel ruin, selv om ejeren, Johannes Bertel, boede i den til det sidste. Da han døde i 1990, blev alt revet ned og er nu afløst af nye og moderne bygninger. Vester Sandkærgård blev i 2003 overtaget af de nuværende ejere, Lene og Per Dam Jakobsen. Hendes farmor var en Bärthel, så der bor stadig efterkommere af slægten på gården. Som det ses, staves navnet i øvrigt på flere måder, selv om alle nedstammer fra Jacob Bärthel.

Kartoffeltyskerladen ses her fra marken først i 1900-tallet. På den anden side af laden gik fremspringet i taget oprindeligt ud over en åben vognport, men den er muret til engang i 1800-tallet, og i stedet er der sat en port i. På denne side var der forinden i midten et "gaf", som vognstangen førtes ud igennem, og som også er muret til. Til højre ses det oprindelige fyrretømmer, som kom fra Norge, men som senere blev udskiftet med eg. Som skik var dengang, var laden tækket med lyng underst og halm yderst.

Georg Bärtel, som oven over ses foran sin kostald i den gamle kartoffeltyskerlade i 1938, var døbt Johan Georg Bärtel, men blev altid kun kaldt Georg. Til venstre ses kampestensstuehuset, der blev bygget i 1898, og som stadig er i brug – dog ikke længere som stuehus. Foto: Tage Heft.

I 1938, da dette billede blev taget, så den mørke stald på Vester Sandkærgård ud, som den havde gjort siden engang i 1800-tallet. Foto: Tage Hæft.

Nedenunder er laden fotograferet i 2009, da 250 året for kartoffeltyskernes indvandring blev fejret.

